

MUZIKINIŲ GABUMŲ PROBLEMA MOKANT MUZIKOS

Henrika Šečkuvienė

© “Žvirblių takas” 2004, Nr. 1.

Muzikinėje pedagoginėje praktikoje gana plačiai vartojamos sąvokos muzikiniai gabumai, muzikalumas. Neretai pagrindine sėkmingos ar nesėkmingos vaiko muzikinės veiklos priežastimi nurodomi muzikiniai gabumai. Apibūdinamas „muzikai gabus vaikas“ atrodo savaime suprantamas ir aiškus, nors kiekvienas pedagogas šio apibūdinimo turinį ko gero aiškintų skirtingai, tačiau kiekvienas iš dalies būtų teisus, nes pakankamą praktinio muzikinio pedagoginio darbo patirtį turintis pedagogas geba apytikriai nustatyti ugdytinio muzikinių gebėjimų lygį. Sprendžiant apie vaikų muzikinius gabumus, dažniausia remiamasi vaiko pasiekimais muzikinėje veikloje ir mokytojo intuicija. Jei vaikui gerai sekasi muzikuoti – jis gabus, jei mokantis muzikos kyla problemų – muzikiniai gabumai nepakankami. Tačiau, siekiant realizuoti dabarties bendrojo lavinimo mokyklos tikslus, kurie orientuoti ne į mokymo rezultatus, o į ugdytinių gebėjimų (tame tarpe ir muzikinių) ugdymą, vien intuicijos nepakanka.

Siekiant puoselėti vaiko muzikinius gabumus, sudaryti sąlygas atsiskleisti muzikiniams gebėjimams, svarbu išsiaiškinti kokie yra vaiko muzikiniai gabumai, kad galėtume parinkti jų lavinimui tinkamus būdus, sudaryti palankias sąlygas kiekvieno ugdytinio muzikinių gebėjimų raiškai. Šiame straipsnyje norima pasidalyti bendriausiomis žiniomis apie muzikinius gabumus, aptarti jų paveldimumo problemą, struktūrą, raiškos galimybes, manant, kad ši informacija galėtų skatinti muzikos pedagogus gilinti turimas žinias, geriau pažinti ugdytinius, sėkmingiau spręsti muzikinio ugdymo problemas.

Bendrieji gabumai – tai psichologinės asmenybės savybės, sąlygojančios sėkmingą dalyvavimą tam tikroje produktyvioje veikloje. Muzikiniai gabumai priskiriami specialiesiems gabumams, kurie apibrėžiami kaip atskirų funkcinių sistemų savybės, determinuojančios skirtingų veiklos rūšių (lingvistinės, matematinės, muzikinės ir kt.) produktyvumą. Muzikiniai gabumai – vidinės asmenybės savybės, apie kurių buvimą ir išsivystymo lygį galima spręsti tik pagal individo gebėjimą reikštis muzikinėje veikloje. Gebėjimas – asmenybės fizinė ar psichinė galia atlikti tam tikrą veiksmą, veiklą, poelgį per apibrėžtą laiko tarpą be papildomo mokymosi ir treniravimosi, tai – mokėjimo prielaida ir padarinys. Esminis skirtumas tarp šių sąvokų yra: gebėjimas yra individo potencialas atlikti tam tikrą užduotį, gabumas – individo galimybė būti išmokytam iki tam tikro gebėjimo lygio.

Moksliškai gabumai pradėti tirti IX amžiuje. Aiškinantis gabumo muzikai (muzikalumo) prigimtį, XX a. pradžioje buvo sprendžiama problema, ar tai yra vieninga visuminė asmenybės savybė, ar atskirų gabumų derinys. Atlikus gausius tyrimus, dauguma mokslininkų priėjo prie

išvados, kad muzikalumą sudaro izoliuotų muzikinių gabumų kiekybinis derinys. Amerikiečių psichologo C. Seaschore (1919) nuomone, muzikinis talentas – tai talentų hierarchija, kurioje dauguma jų visai nepriklauso vienas nuo kito. Tokių atskirų gabumų jis priskaičiavo apie dvidešimt penkis. Vengrų mokslininko E. Szeghy manymu muzikalus yra tas vaikas, kurio tam tikrą lygį atitinka ritminė, melodinė, harmoninė, polifoninė, tonacinė ir vidinė klausia. Jis taip pat pažymi, kad muzikalumas neįmanomas be protinės veiklos, vaizduotės, asociacijų, muzikinės atminties, emocijų ir fantazijos. Prancūzų tyrėjas E. Willemsas (1959) išskiria tris pagrindinius muzikalumo komponentus: ritmą, melodiją ir harmoniją. Rusų psichologas B. Teplovas (1947) nuodugniai ištyręs muzikinius gabumus (melodinę, harmoninę, tembrinę, dinaminę, vidinę klausą, dermės, ritmo jausmą), išskyrė tris pagrindinius muzikinių gabumų komponentus: dermės jausmą, muzikinį ritmo jausmą ir muzikinius vaizdinius. Jis nurodo esminį muzikinių gabumų ypatumą – gebėjimą emociškai reaguoti į muziką. B. Teplovas išskirtinę svarbą vaiko muzikinių gabumų plėtoje skiria dainavimui. Jo teigimu muzikiniai vaizdiniai betarpiškai kyla atkuriant melodiją iš klausos, pirmiausia – dainuojant, kai atkuriamą visiems tos melodijos atlikimo variantams viena bendra ir būdinga savybė. Kita vertus dainavimas neįmanomas be muzikinių vaizdinių. Priklausomai nuo to, kaip vaikui kyla toks apibendrintas girdimos melodijos vaizdinys, jis išmoksta ją atkurti balsu.

Amerikiečių muzikos psichologas ir pedagogas E. Gordonas (1979) išskiria du pagrindinius muzikinių gabumų tipus – toninius ir ritminius. Retai kada šie vaikų muzikiniai gabumai būna arba labai ryškūs, arba nepastebimi, dažniausiai jie esti vidutiniai. Jis pabrėžia muzikinių gabumų ir audiacinių gebėjimų ugdymo svarbą mokant muzikos. Audiacija muzikoje yra tas pats kas mąstymas kalboje. Kalba yra komunikacijos poreikio rezultatas ir būdas. Muzikos atlikimas ir audiacija turi analogišką prasmę. Kai girdime skambančią muziką ir ją suvokiame, mes audijuojame. Mes taip pat audijuojame, kai mintyse atkuriamo praeityje girdėtą muziką ir kai ją atliekame. Audiacijos procesas vyksta klausant, atliekant, kuriant, improvizuojant ir solmizuojant (skaitant muziką iš natų). Audiacija yra muzikinių gabumų ugdymo pagrindas. Nors atlikta daug muzikinių gabumų tyrimų, muzikinių gabumų struktūra iki šiol nėra pilnai atskleista.

Kitas pedagoginiu požiūriu labai svarbus muzikinių gabumų problemos aspektas – paveldimumas. XX a. pirmojoje pusėje buvo išvystyta nuomonė, kad muzikiniai gabumai yra įgimti, jie negali būti išlavinti ir ugdymo procese nekinta. Šis teiginys buvo labai negatyvus pedagoginiu požiūriu. Jei žmogus negabus muzikai – jis negali jos suvokti ir, jei muzikiniais gabumais apdovanoti tik kai kurie žmonės – muzika negali būti priskirta bendrojo lavinimo dalykams. Šios išvados prieita tiriant su testų pagalba. Testai Amerikoje buvo plačiai taikomi atrenkant muzikai gabius vaikus.

Nors minėtas požiūris buvo įsitvirtinęs teorijoje ir prigijo pedagoginėje praktikoje, beveik tuo pat metu atsirado autorių (Marksas, Andrewsas, Nadelis ir kt.), teigiančių, kad muzikiniai gabumai vystosi veikloje. B. Teplovas sukūrė teoriją, kuri įrodė, kad įgimtos yra tik anatomicinės fiziologinės žmogaus savybės, sąlygojančios muzikinių gabumų vystymąsi. Autorius pažymi, kad ryškiai išreikšti muzikiniai gabumai ankstyvajame amžiuje, be abejo, yra vaiko gabumo muzikai rodiklis, tačiau jokių būdu negalima manyti, kad vaikas, nesugebantis jų „padeonstruoti“, yra nemuzikalus. Ryškiai išreikšti muzikiniai gabumai priklauso ne tik nuo įgimtų vaiko savybių, bet ir nuo aplinkos, kurioje jis auga, „muzikalumo“. B. Teplovo manymu, daugelio vaikų muzikiniai gabumai pradeda vystytis tik kryptingai pedagogo organizuotoje muzikinėje veikloje. Muzikiniai gabumai egzistuoja glaudžiam sąryšyje vienas su kitu. Tik mokslinės analizės būdu galima išskirti atskirus muzikinius gabumus. Bet kurio muzikinių

gabumų komponento egzistavimo sąlyga – kitų komponentų buvimas. Norint atverti kelią vaiko muzikinių gabumų vystymuisi, reikia pašalinti kliūtį, stabdančią vieno kurio muzikinių gabumų komponento pasireiškimą, ir tuomet atsiskleis kiti vaiko muzikiniai gabumai. Tačiau šią kliūtį galima pašalinti tik kai vaiko muzikinei veiklai vadovauja sumanus ir profesionalus pedagogas. Pagal B. Teplovą įgimti vaiko muzikiniai gabumai tinkamai lavinami plėtojasi iki penkerių metų amžiaus.

E. Gordonas (1999) teigia, kad kaip nė vienas vaikas negimsta be intelekto, taip nė vienas vaikas negimsta be mažiausių muzikinių gabumų. Jis pažymi, kad pedagogams labai svarbu įgyti žinių apie muzikinius gabumus, nes jos yra labai naudingos mokant muzikos. Žmonės gimsta su skirtingais gabumais. Nerasime dviejų vienodai gabių žmonių. Muzikinių gabumų lygį lemia prigimtis ir tinkama aplinka ankstyvoje vaikystėje. Kol kas nėra žinoma kuris iš šių dviejų faktorių yra svarbesnis, ar jie abu yra vienodai reikšmingi. Vaikui gimus, kartu su kitais gabumais pradeda skleistis ir muzikiniai gabumai. Jie nekinta tol, kol vaikas nepatenka į tinkamą muzikinę aplinką. Turtingoje muzikinėje aplinkoje vaiko muzikiniai gabumai auga, plėtojasi iki įgimtų gabumų lygio (optimalių gabumų). Kuo anksčiau vaikas pradėdamas lavinti, tuo didesnė galimybė pasiekti optimalių gabumų lygį. Vaikui augant, aplinkos poveikis mažėja ir apie devintuosius metus aplinkos kokybė vaiko muzikiniams gabumams nebeturi tokio stipraus poveikio. Iki devynerių metų prigimties ir aplinkos faktorių įtakoje vaiko muzikiniai gabumai lavėja, šiuos gabumus E. Gordonas pavadino lavinamaisiais. Vėliau aplinkos faktorius nebeturi tokio didelio poveikio ir gabumai stabilizuojasi (šie gabumai pavadinti stabiliaisiais). Nors muzikiniai gabumai stabilizuojasi, vaikas ir toliau gali būti sėkmingai mokomas muzikos. Tačiau jo pasiekimai muzikoje niekada neviršys stabilizuojamų muzikinių gabumų lygio. Deja, kaip pažymi E. Gordonas, daugelis mūsų iki devynerių metų amžiaus neišlavina savo muzikinių gabumų iki aukščiausio potencinių galimybių lygio. Autorius pabrėžia, kad vaiko muzikinis žodynas, įgytas klausantis muzikos, turi būti pradėdamas formuotis kai vaikas yra maždaug aštuoniolikos mėnesių amžiaus ir jokiū būdu ne vėliau kaip trejų metų, t.y. tuo pat metu, kai dedami verbalinės kalbos pagrindai. Viena iš pagrindinių priežasčių, lemiančių nesėkmingą muzikos mokymąsi formaliojo ugdymo pradžioje, yra muzikinės patirties, įgytos ankstyvajame amžiuje, stoka.

Remiantis įvairių autorių nuomonėmis galima teigti, kad muzikiniai gabumai yra muzikinių gebėjimų prielaidos, kurios ugdymo procese gali plėtotis, o muzikiniai gebėjimai gali būti įgyjami tik ugdymo procese. Taigi, kalbant apie muzikinį ugdymą, derėtų vartoti muzikinių gebėjimų terminą.

Kaip matyti iš aukščiau pateiktos kai kurių muzikinių gabumų tyrimų apžvalgos, muzikinių gabumų problema yra labai sudėtinga. Visi autoriai pažymi, kad ankstyvasis ir pradinės mokyklos laikotarpis yra itin palankus vaiko muzikinių gabumų plėtotei. Siekiant, kad kiekvienas vaikas galėtų bendrauti su muzika, kuo pilniau atskleisti savo muzikinius gabumus ir kuo kokybiškiau lavinti muzikinius gebėjimus, tenkinti saviraiškos poreikį, muzikos mokytojui tenka ypatingas vaidmuo. Pradedant mokyti vaikus muzikos, svarbu žinoti jų muzikinių gebėjimų lygį, kad, atsižvelgiant į jį būtų tinkamai parinkta mokomoji medžiaga ir mokymo būdai. Neatsižvelgiant į vaiko muzikinius gebėjimus, galima labai pakenkti jo muzikiniam vystymuisi ir, kas labai svarbu pradiniam ugdymo etape – slopinti vaiko interesą muzikai. Vaikui pateikiamos užduotys, siūloma muzikinė veikla pamokoje turi būti jam suvokiama, priimtina, lengvai įveikiama.

Priimant vaikus į muzikos mokyklas tikrinami jų muzikiniai gebėjimai (siekiant atrinkti muzikai gabius vaikus), o bendrojo lavinimo mokyklose mokosi visi vaikai pagal bendrą programą. Iš pedagoginės literatūros ir patirties žinoma, kad vaikų muzikiniai gebėjimai ypač

lavinimo pradžioje yra labai individualūs ir skirtingi. Tai dar labiau komplikuoja mokytojo darbą klasėje, kurioje yra dvidešimt – dvidešimt penki mokiniai. Ši aplinkybė reikalauja iš mokytojo kūrybiškumo, lankstumo, gebėjimo diferencijuoti užduotis, organizuoti darbą grupėse, derinti individualų ir grupinį darbą pamokoje.

Geriausiai vaikų muzikiniai gebėjimai atsiskleidžia ugdymo procese, betarpiškai dalyvaujant muzikinėje veikloje. Mokytojas gali numatyti, kurias vaiko muzikalumo sritis reikia ir galima lavinti tam tikrame amžiaus tarpsnyje t.y. išskirti pagrindinius muzikinius gebėjimus. Remiantis psichologinėje ir pedagoginėje literatūroje pateikta muzikinių gabumų struktūros analize ir patirtimi, galima išskirti šiuos pradinėse klasėse lavintinus vaikų muzikinius gebėjimus: ritmo pajautimą, dermės pajautimą ir gebėjimą tiksliai intonuoti, gebėjimą įvaldyti balso diapazoną, gebėjimą įsiminti muzikinę informaciją, gebėjimą emociu būdu suvokti muziką. Mokytojas gali skirti nesudėtingas užduotis įvairiems muzikiniams gebėjimams nustatyti ir individualiai apklausdamas mokinius, atidžiai stebėdamas jų muzikinę veiklą pamokose, įvertinti mokinių muzikinius gebėjimus ir fiksuoti jų lygį. Gauta informacija galima remtis sudarant individualias programas ir planuojant pamokas.

Muzikos mokytojui, pradedančiam vaikus mokyti muzikos ypač svarbu žinoti vaikų muzikines galimybes, nes tai viena iš pagrindinių prielaidų sėkmingam vaiko muzikiam ugdymui. Žymus austrų kompozitorius ir pedagogas C. Orffas teigia, kad visada galima rasti būdų, kaip paskatinti kiekvieno vaiko muzikinių gabumų vystymąsi „... tačiau kartais bejėgis pedagogas per neišmanymą „užkasa“ trykštanti šaltinį, kliudo talentui vystytis“.

LITERATŪRA

1. Gordon E. All About Audiation and Music Aptitudes. Music Educators Journal, Sep 99, Vol. 86 Issue 2, p. 41.
2. Gordon, Edwin E. Primary Measures of Music Audiation: A Music Aptitude Test for Kindergarten and Primary Grade Children. – Chicago:G.I.A. Publications Inc., 1979.– 107 p.
3. Seashore C. Measures of Musical Talent. Psychol. Rew., 37, 1930.
4. Willems E. Les bases psychologiques de l'education musicale. – Paris: Press Universitaires de France, 1956.
5. Из истории музыкального воспитания: Хрестоматия / Сост. О. А .Апраксина. – Москва: Просвещение, 1990. – 207 с.
6. Теплов Б.М. Психология музыкальных способностей. – Москва, Ленинград: Изд. АПН РСФСР, 1947. – 335 с.